

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО, АРХІВОЗНАВСТВО

УДК 021.1:004.65:001.101

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-4/26>

Гайдук Н. А.

Маріупольський державний університет

Кудлай В. О.

Маріупольський державний університет

БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ ДОКУМЕНТНИХ ПОТОКІВ

У статті за допомогою бібліометричного аналізу для демонстрації можливостей цього методу як способу вивчення динамічного розвитку певних документних потоків, досліджено кількісну та якісну структуру документного потоку наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології на матеріалі публікацій у фаховому науковому журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» за період 2017–2019 рр. З огляду на великий обсяг інформації, що нині передається та споживається, для її систематизації необхідно дослідити певні документні потоки в динаміці. Вважається, що для такого дослідження найбільш придатним є метод бібліометричного аналізу, який дає змогу на основі аналізу кількісних показників документних потоків певної галузі визначити притаманні йому закономірності та здійснити його моделювання. Основним об'єктом вивчення в бібліометричних дослідженнях, як правило, є різні публікації певних документних потоків, які найчастіше згруповані за різними ознаками, наприклад, за авторами, журналами, тематичними рубриками, країнами тощо. Автор досліджує загальну кількісну складову публікацій із документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології та частку кожного сегмента в загальній кількості публікацій, мовну структуру документного потоку. Одним із критеріїв аналізу документного потоку наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології стала частка одноосібних публікацій за роками та таких, що виконані у співавторстві; до того ж, параметром бібліометричного аналізу став аналіз документного потоку наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології за авторською ознакою.

Ключові слова: архівознавство, бібліометричний аналіз, бібліометрія, бібліотекознавство, документний потік, документознавство, інформологія, кількісний аналіз.

Постановка проблеми. ХХІ століття характеризується бурхливим розвитком інформаційних технологій та неухильним ростом обсягу інформації, що передається та споживається, а соціально-комунікативна діяльність є однією з головних умов існування та розвитку сучасного глобалізованого суспільства, адже інтелектуальна еволюція людства, розвиток виробництва тощо неможливі без обміну інформацією між індивідами та групами індивідів, без передачі нових досягнень матеріального і духовного життя людства, що вміщені нині у великі за обсягом масиви інформації. Найважливішою підсистемою соціальних комунікацій

вважається документна комунікація, а саме процес і засоби обміну інформацією в суспільстві за допомогою документів. Документна комунікація виникла на етапі соціального прогресу людства, формується в документні потоки та забезпечує рух соціальної інформації в часі і просторі шляхом створення, зберігання та поширення документів, охоплюючи всі відомі сфери суспільного життя людства.

З огляду на великий обсяг інформації, що нині передається та споживається, для її систематизації необхідно дослідити певні документні потоки в динаміці. Вважається, що для такого

дослідження найбільш придатним є метод бібліометричного аналізу, який дає змогу на основі статистичного аналізу кількісних показників документних потоків певної галузі визначити притаманні йому закономірності та здійснити його моделювання. «Актуальною проблемою в умовах швидкого збільшення обсягу й ускладнення структури інформаційних масивів є забезпечення достовірних значень бібліометричних індикаторів за допомогою методологічно коректних і ретельно документованих процедур» [6, с. 271].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «бібліометрія» має кілька визначень, наведемо те, що надають у своїй монографії С. Бредихін та О. Кузнецов: «...допоміжна книгознавча наукова дисципліна, що розробляє теорію і практику застосування математичних і статистичних методів у додатку до письмових і друкованих засобів комунікації», «...науковий напрям, заснований на методах кількісного аналізу бібліографічних характеристик документів, що дають основу для їх якісної оцінки» [2, с. 16].

Як самостійна дисципліна бібліометрія була сформована в 1960–1970-х роках і розглянута в цьому аспекті у працях А. Вормелла та А. Варшавського [6]. Основні аспекти використання баз даних у сучасних бібліометричних дослідженнях було розглянуто у працях П. Інгерсена [6]. Питання стосовно обмежень застосування баз даних та їхніх недоліків у бібліометричних дослідженнях детально були проаналізовані у працях Ю. Гарфілда [6].

Наше дослідження спирається на праці щодо бібліометричного аналізу як інструменту моніторингу та підтримки досліджень О. Бережняк [1], А. Медведєвої [6], О. Жабіна [3, 5], Л. Костенко [5].

Постановка завдання. Сучасні наукові розвідки в галузі бібліометрії необхідні не тільки для бібліотечно-інформаційної діяльності, а й для досліджень, що пов'язані з визначенням наукової політики взагалі [7]. За визначенням А. Медведєвої, «комплексність охоплення й інтерпретації характеристик літератури, що первісно притаманні бібліометрії як якісно новій формі її аналітико-синтетичної обробки документальних інформаційних потоків, роблять її комунікаційним посередником» [6]. І цей комунікаційний посередник спрямований на вирішення питань пошуку та змістового оцінювання інформації, а також визначення подальших напрямів наукових досліджень. Саме це зумовлює актуальність запропонованого дослідження.

Основним об'єктом вивчення в бібліометричних дослідженнях є різні публікації певних доку-

ментних потоків, які найчастіше згруповані за різними ознаками, наприклад, за авторами, журналами, тематичними рубриками, країнами тощо.

Е. Карікова, В. Тютюнник [4], М. Костенко, А. Жабін [5; 3] та О. Бережняк [1], наприклад, застосовували метод бібліометрії для дослідження документних потоків художньої літератури. Проте в цих працях неповною мірою враховуються всі особливості документних потоків художньої літератури, зокрема у жанровій структурі відсутні «змішані жанри», а також не приділено належної уваги аналізу видань за авторами [1].

Метою статті є дослідження кількісної та якісної структури документного потоку наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології за певний визначений період та виявлення особливостей його прогресу чи регресу для демонстрації можливостей цього методу як способу вивчення динамічного розвитку певних документних потоків.

Джерелом проведеного бібліометричного аналізу документного потоку наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології є фаховий науковий журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» за 2017–2019 роки. Звичайно, для відстеження динамічних змін кількісної та якісної структури певного документного потоку необхідно було б розширити хронологічні межі бібліометричного аналізу, проте аналіз за три роки здатний показати можливості обраного методу для аналізу більш масивних документних потоків за більш широкий проміжок часу.

Виклад основного матеріалу. Першим параметром бібліометричного аналізу документного потоку наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології, на наш погляд, має бути *кількісний аналіз* публікацій за означеними роками задля того, щоб визначити тенденцію про збільшення, зменшення чи приблизно сталу *кількість* певних публікацій із документознавства, архівознавства, бібліотекознавства чи інформології та частку кожного з сегментів у загальній кількості наукових статей (див. табл. 1).

За результатами аналізу статистичних даних, представлених нами в Таблиці 1, виявлено, що у 2017 році в науковому фаховому журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» опубліковано 46 статей: 12 з документознавства, що становить 26,1% від загальної кількості статей, 2 – з архівознавства, що становить 4,3% від загальної кількості статей, по 13 – з бібліотекознавства

та інформології, що становить по 28,3% від загальної кількості статей і приблизно однаково зі статтями з документознавства, 6 статей (13%) – статті з іншої тематики (музезнавство, питання української державності, якості вищої освіти в Україні).

У 2018 році опубліковано 69 статей, тобто бачимо значне збільшення загальної кількості публікацій в аналізованому нами журналі, при цьому кількість статей із документознавства залишилася майже незмінною – 13 у 2018 році, і це становить 18,8% від загальної кількості статей, що на 7,3% менше ніж у 2017 році. При цьому зросла кількість статей з архівознавства – 7, тобто 10,1% від загальної кількості статей, що на 5,8% більше ніж у 2017 році. Збільшилась кількість статей із бібліотекознавства (16 за 2018 рік), але порівняно із загальною кількістю статей це 23,2%, що на 5,1% менше ніж у 2017 році. Значно зросла кількість статей з інформології – 27, що становить 39,1% від загальної кількості статей, що на 10,8% більше ніж у 2017 році. Щодо статей з іншої тематики, то їх, як і в минулому році, 6, але відсоток від загальної кількості публікацій став меншим – 8,8%. Це статті з музезнавства, питань української державності, якості вищої освіти в Україні, культурології, джерелознавства.

У 2019 році загалом опубліковано 67 статей, що значно більше ніж у 2017 році, і приблизно як у 2018 році. Кількість статей із документознавства залишилася майже незмінною – 12 статей (17,9%), це менше на 8,2%, ніж у 2017 році, але лише на 0,9% менше ніж у 2018 році. Знов зменшилася кількість статей з архівознавства, їх лише 2, і це становить 3% від загальної кількості статей (найнижчий показник за 3 роки). Кількість статей із бібліотекознавства залишилася незмінною порів-

няно з 2018 роком – 16, це трохи більше у відсотковому значенні порівняно із загальною кількістю статей – 23,9%. Ще більше зросла кількість статей з інформології – у 2019 році їх вже 30, що становить 44,8% від загальної кількості статей, це на 5,7% більше ніж у 2018 році, і аж на 16,5% більше ніж у 2017. Статей з іншої тематики 7 (10,4%), це статті з музезнавства, якості вищої освіти в Україні, культурології, джерелознавства, аналітики.

Отже, аналізуючи кількість статей із документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології та іншої тематики, можемо зробити такі висновки: частка статей із документознавства у 2018–2019 роках порівняно з 2017 роком знизилася, втрачається інтерес до архівознавства; відсоток статей із бібліотекознавства залишається приблизно сталим – їх ¼ частина від загальної кількості публікацій, при цьому постійно зростає кількість статей з інформології, у 2019 році їх майже половина з загальної кількості статей, також є незначний приріст % статей з іншої тематики. Отже, робимо висновки про актуалізацію тематики з інформаційних та комунікаційних технологій, що є логічним, з огляду на процеси інформатизації суспільства, при цьому є тенденція до розширення тематики публікацій, пов'язаних із документознавством, архівознавством, бібліотекознавством та інформологією.

Другим критерієм аналізу публікацій наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства та інформології є **мовна структура** документного потоку. Кількість публікацій, виданих державною мовою, та кількість публікацій іноземними мовами і мовами національних меншин визначають мовну політику держави. Мовна структура документного потоку наукової періодики з документознавства,

Таблиця 1

Загальна кількість публікацій із документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології та частка кожного сегмента в загальній кількості публікацій

Роки	Видання з										Загальна кількість публікацій
	документознавства	% від загальної кількості публікацій	архівознавства	% від загальної кількості публікацій	бібліотекознавства	% від загальної кількості публікацій	інформології	% від загальної кількості публікацій	іншої тематики	% від загальної кількості публікацій	
2017	12	26,1	2	4,3	13	28,3	13	28,3	6	13,0	46
2018	13	18,8	7	10,1	16	23,2	27	39,1	6	8,8	69
2019	12	17,9	2	3,0	16	23,9	30	44,8	7	10,4	67

архівознавства, бібліотекознавства, інформології представлена в Таблиці 2.

Як видно з даних Таблиці 2, за репрезентований період у документному потоці наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології з великою перевагою преважують україномовні публікації. Ця тенденція є зрозумілою, адже наукові видання мають друкуватися державною мовою. Позитивною тенденцією вважаємо збільшення відсотку публікацій англійською мовою у 2018–2019 роках порівняно з 2017 роком.

Наступний критерій нашого аналізу документного потоку наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології є таким: яка частка публікацій за роками є **одноосібними**, які виконані у **співавторстві** (див. табл. 3).

Як свідчать дані Таблиці 3, маємо значне збільшення кількості публікацій у співавторстві, якщо у 2017 році кількість публікацій двох, трьох авторів становить лише 4 публікації (8,7%), то у 2018 році

їх вже 13, тобто 18,8%, що на 10,1% більше ніж у 2017 році. У 2018 році зустрічаємо публікації як двох, так і чотирьох співавторів. У 2019 році таких публікацій вже більше третини від загальної кількості публікацій – 24, що становить 35,8%. У 2019 році простежуємо публікації у співавторстві, де по два автори у всіх публікаціях.

Останнім параметром нашого бібліометричного аналізу є аналіз документного потоку наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології за **авторською ознакою**. Він дає змогу визначити найактивніших та найвідоміших сучасних науковців. Результати бібліометричного аналізу документного потоку наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології за показником кількості видань авторів, публікацій яких за означений період 2017–2019 рр. у журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» більше однієї, наведені в табл. 4.

Таблиця 2

Мовна структура документного потоку з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології

Роки	2017		2018		2019	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Українською мовою	43	93,6	58	84,1	56	85,1
Англійською мовою	2	4,3	11	15,9	10	14,9
Російською мовою	1	2,1	-	-	-	-
Загалом	46	100	69	100	67	100

Таблиця 3

Кількість публікацій із документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології та частка кожного сегмента в загальній кількості публікацій

Роки	2017		2018		2019	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Одноосібні	42	91,3	56	81,2	43	64,2
У співавторстві	4	8,7	13	18,8	24	35,8
Загалом	46	100	69	100	67	100

Таблиця 4

Кількість публікацій із документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології по авторах

Прізвище	Кількість	Прізвище	Кількість	Прізвище	Кількість
В. Добровольська	10	Т. Добко	4	Н. Ковальчук	3
М. Комова	9	В. Шкаріна	4	А. Пелещишин	3
О. Збанацька	6	В. Капров	3	Л. Грінберг	2
Т. Сидоренко	5	А. Курбан	3	В. Пасічник	2
Л. Філіппова	5	Н. Стронська	3	О. Шевченко	2
Н. Кунанець	4	В. Копанева	3	Т. Єрмолаєва	2
О. Тур	4	О. Рибачок	3	О. Матвієнко	2
Н. Бачинська	4	З. Свердлюк	3	М. Цивін	2
Н. Варцаба	4	Ю. Палеха	3	В. Бездрабко	2
А. Петрушка	4	Л. Ковальська	3	Л. Прокопенко	2
О. Анісімова	4	М. Зацерквіна	3	Г. Мацюк	2

У результаті проведеного аналізу було виявлено, що найбільше публікацій за 2017–2019 роки в журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» мали такі автори, як В. Добровольська (10 публікацій), М. Комова (9 публікацій), О. Збанацька (6 публікацій), Т. Сидоренко, Л. Філіппова (по 5 публікацій), Н. Кунанець, О. Тур, Н. Бачинська, Н. Варцаба, А. Петрушка, О. Анісімова, Т. Добко, В. Шкаріна (по 4 публікації). Інші автори, наведені в таблиці, мали по 3 чи 2 публікації, автори, що не наведені у таблиці, – мали по 1 публікації; загалом за три роки в журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» публікувалися близько 100 різних авторів. Крім того, варто зазначити, що в журналі трапляються публікації відомих українських документознавців, що асоціюються з витоками українського документознавства (В. Бездрабко, Ю. Палеха).

Висновки і пропозиції. У підсумку проведеного бібліометричного аналізу можна констатувати: частка статей із документознавства у 2018–2019 роках порівняно з 2017 роком знизилася, крім того, значною мірою втрачається інтерес до архівознавства; щодо бібліотекознавства, то відсоток статей за цією тематикою залишається приблизно сталим протягом усіх трьох аналізованих років – їх $\frac{1}{4}$ частина від загальної кількості публікацій, при цьому постійно зростає кількість статей з інформології, у 2019 році їх майже половина із загальної кількості статей, також є незначний приріст % статей з іншої тематики. Отже, робимо висновки про актуалізацію тема-

тики з інформаційних та комунікаційних технологій; у документному потоці наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології превалюють україномовні публікації; позитивною тенденцією є збільшення відсотку публікацій англійською мовою у 2018–2019 роках порівняно з 2017 роком; маємо значне збільшення кількості публікацій у співавторстві, у 2017 році кількість публікацій кількох авторів становить 4 публікації, у 2018 році їх вже 13, у 2019 році таких публікацій вже більше третини від загальної кількості публікацій – 24. Щодо аналізу документного потоку наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології за авторською ознакою, то за три аналізовані роки виявляємо 33 автори, що мають більше ніж одну публікацію, 13 авторів мають від 10 до 4 публікацій, інші – дві або три публікації.

За допомогою бібліометричного аналізу ми дослідили кількісну та якісну структуру документного потоку наукової періодики з документознавства, архівознавства, бібліотекознавства, інформології на матеріалі публікацій у фаховому науковому журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» за 2017–2019 роки та виявили особливості кількісної динаміки публікацій за означений період, мовну та авторську складові частини, кількість одноосібних публікацій та публікацій у співавторстві, таким чином продемонструвавши можливості цього методу як способу вивчення динамічного розвитку певних документних потоків.

Список літератури:

1. Бережняк О.В. Бібліометричний аналіз документного потоку художньої літератури. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/413> (дата звернення 01.02.2020).
2. Бредихин С. В., Кузнецов А. Ю. Методы библиометрии и рынок электронной научной периодики. Новосибирск : ИВМиМГ СО РАН, НЭКОМ. 2012. 256 с.
3. Жабін О. Бібліометрія та альтернативні метрики. *Наукові праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського* / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. 2016. № 43. С. 296–311.
4. Карикова Е. В., Тютюнник В. М. Методология количественного анализа документно-информационных потоков (Библиометрия произведений лауреатов Нобелевской премии по литературе). *Науковед*. 2000. № 2. С. 4–6.
5. Костенко Л., Жабін А. Бібліометрика української науки: інформаційно-аналітична система. *Бібл. вісник*. 2014. № 4. С. 8–12.
6. Медведєва А. Бібліометричні системи як інструмент моніторингу та підтримки досліджень. *Наукові праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського* : збірник наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2017. Вип. 48. С. 271–279.
7. Редькина Н. С. Библиометрия: история и современность. *Молодые в библиотечном деле*. 2003. № 2. С. 76–86.

Gaiduk N. A., Kudlai V. O. BIBLIOMETRIC ANALYSIS AS ONE OF THE METHODS FOR STUDING THE DYNAMICS OF DOCUMENT FLOW DEVELOPMENT

The article observes the quantitative and qualitative structure of the document flow of scientific periodicals in Documentary Science, Archival Science, Library & Information Science on materials of publications in the professional scientific journal "Library Science. Documentary Science. Information Science" for the period of 2017–2019, using the bibliometric analysis to demonstrate the possibilities of this method as a way of studying the dynamic development of certain documentary flows. Considering the large amount of information, that is transmitted and consumed, to organize it, it is necessary to study certain document flows in dynamics. It is believed that the most appropriate method for such research is the method of bibliometric analysis, which allows, based on the analysis of quantitative indicators of document flows of a particular industry, to determine the inherent patterns and to modulate it. The main subject of study in bibliometric research is usually various publications of certain documentary flows, which are often grouped according to different characteristics, for example, to authors, journals, thematic columns, countries, etc. The author studies the total quantitative component of publications in Documentary Science, Archival Science, Library & Information Science and a part of each segment in the total number of publications; language structure of the document flow; one of the criteria for analyzing the document flow of scientific periodicals in Documentary Science, Archival Science, Library & Information Science is a part of individual publications by years and coauthored. In addition, the parameter of the bibliometric analysis is the analysis of the documentary flow of scientific periodicals in Documentary Science, Archival Science, Library & Information Science according to the author's feature.

Key words: archival science, bibliometric analysis, bibliometric, library & information science, document flow, documentary science, quantitative analysis.